

DEJ TO DÁL

SEŠITY 4. PROUDU

číslo 005

Karel Šiktanc

N E N Í D N E

*Habry Oskeruše
Nikde živé duše
„Jozífků!“
Zahradě se stýská až pozlacená síň*

*Až mám se za blázna
Polibek do prázdna
Polibkem do prázdna loučí se otec a syn*

*Tympány Chřestítka
Domovní prohlídka*

*Holoubě u prs
Holoubě u prs šilhavá holka
střídavě česá
zeleně a modř*

*Není dne
by mi ty nývé arogantní oči nechodily
vejminkem Ach ucukává mázdna půnebí
i krev U srdce čím dál hrobovější ticho*

Pod prahem snížek
 Zvony v Římě
 „Přines pár knížek ...
 Přiložíme.“

Z and nervozity táhne do cimer
 Z kameninové amfóry
 srká mnich Wu-čen ledovatý škratloup

Holoubě u prs
 Holoubě u prs šilhavá holka
 střídavě česá zeleň a modř
 Střídavě česá Kluci jdou z lesa

Tomu sivej
 Tomu křivej Tomu tmoucí brk

Plnost se vrací k svýmu prázdnu

Není dne
 by se mi úzkost nekoulela po stole jak
 divotvorný ořech Lehám si hrudí na zabiják
 nůž Až skřípe rez Až krvácejí ruce

Lstí jako ve zvířecím eposu

Urazit kámen?

leda palicí Leda leda palicí
leda leda kyjem

Hroší jdou křišťálovou vrátnicí
Ještě žijem

Holoubě u prs
Holoubě u prs šilhavá holka
střídavě česá zeleň a modř
Střídavě česá Kluci jdou z lesa

Tomu sivej
Tomu křivej Tomu tmoucí brk

Holý holub Holá věta
A co s ptáčkem co nelétá?

Utrhla mu krk

Pane, je čas.

R.M.Rilke

Ivan Dubský

QUAESTIO TEMPORIS

Známe dobře větu monsieurs Verdoux: "My time is limited", již se omlouvá knězi, že už déle nemůže s ním hovořit, neboť doba jeho poprav se blíží. A také my, majíce "tempus clausum" /konec listopadu/ a "locus clausus" /česet stran/ nastavujeme holý krk, abychom položili hlavu do gilotiny /času/, neboť si zahráváme v čase s časem a jeho zálučnostmi. Cur, quaeeso, domine deus meus? Proč to, prosím, pane, Bože můj?, ptal se už sv.Augustin, když se ve svých Vyznáních počal časem zabývat.

1

Čas je v našem každodenním životě něčím samozřejmým, "zacházíme" s ním, aniž nás jeho povaha znepokojuje; "plyne" od ranního rozbřesku, v práci, obstarávání, oddechu až do nočního bdění nebo spánku, během ročních dob a let. Nenejvýš "nemáme čas" k něčemu, "čas" příliš utíká. Klovák se dnes stačí sotva ohléd-

nout a den, týden, roky jsou "přech". Avšak pohled na hodinky a do kalendáře nás ujišťuje, že čas má své atóle "tempo". Pomocí těchto měřidel se orientujeme v čase, který se charakterizuje jako "objektivní" a na něm, z minulého, co nás utváří a určuje, v přítomné chvíli, v přítomném "nyní", roztrhujeme své budoucí. Inakto se jeví čas každodenního živobytí jako proud jednotlivých okamžiků - "nyní" - , které posoupně ubíhají jakoby z minulosti přes přítomnost o směřují k budoucnosti. V nich trvajících trvá a děje se dějí, "jak vlna za vlnou k břehům v dále plyne". "Za naše minuty", čteme v 60. Shakespearově sonetu, "jež minuly se hrnou stále jiná/ a všechny se řítí ve věčném spěchu vpřed." Zde je vyjádřena obvyklá temporální situace naší každodennosti: "proud času" "ubíhá" stále z nekonečných dálek minulosti vpřed do nekonečných dálek budoucnosti. Je to tok minut, nebo podle Aristotela NYN, "nyní", postup Nyní stále se vyskytujících, zároveň ubíhajících a přicházejících. Čas "plyne" od "již-ne-nyní" k "nynějšímu nyní" a odsud dále k "ještě-ne-nyní". Má tedy tři dimenze a při tom je to "jeden proud". Člověk žije z okamžiku, nynějšího "nyní", upíná se k němu, při dobré víře, že bude plout v tomto "proudu času" stále, že si urve co se z přítomnosti dá. Nive-

lizace času, k níž dochází, má své "přirozené právo", neboť náleží ke způsobu bytí člověka, a časem kalkulujícího,/"Everyman" ve staré už anglické morálitě/ v představě, že má "vždy ještě čas ke smrti".

Má ale lidský čas jen tuto strukturu? Ne-prožívá člověk chvíle vytržení z tohoto stejnorodého "toku času"? Nejsou v lidském životě okamžiky, které trvale zůstávají a proti tomu dlouhé doby, které uplynuly jako okamžiky? Nejsou chvíle, v nichž je čas naplněn, "zhuštěn" a naopak doby úplného prázdna? Nemáme zážitky, setkání, rozhodnutí, která nás tísní nebo uvolňují a tak či onak jsou v jistém smyslu nepomíjející? Nemá čas lidského života své vrcholky a své propasti? Není jedna událost vlastním tajemstvím jednoho života /sr. S. Beckett, Poslední páska/ ? To vše jsou známé věci. Vedle homogenního, rovnoměrně ubíhajícího, "kvantitativního" času, známe i čas "kvalitativní". Pro prvý Řekové měli svůj termín CHRONOS, i když i tento plynoucí čas byl odlišný od času novodobých exaktních věd, neboť se týká takových proměn jako jsou roční doby, změny lidského věku od dětství po stařeectví, je to ona přelomová časová mez mezi zrozením a smrtí apod. a od něj se liší KAIROS, příznivý okamžik pro jednání, "pravý čas" určený osudem, případně kos-

mickou konstelací nebo v oblasti zjevení-Bohem /pro Nový zákon je rozhodující právě KAIROS, čas Spasitelův a jednotlivé KAIROI; - "Můj čas ještě nenastal, ale pro vás je stále vhodný čas." Jan 7,6 - v obou případech stojí KAIROS/, časový okamžik, který promeškán, nedá se znovu získat.

Zažitý čas není vždy ve shodě s absolutním časem, pravým a matematickým, rovnoměrně plynoucím i časem "relativním" /ve smyslu newtonském/, u něhož prostřednictvím pohybu je vnímatelná a vnější jakási míra trvání, která se užívá namísto času absolutního, pravého v jednotkách hodiny, dne, měsíce, roku /I.Newton, Principia philosophiae naturalis mathematica, I.scholium k definici VIII./. Čas zažitku se zrychluje nebo zpomaluje, zkracuje nebo prodlužuje, vyprazdňuje nebo naplňuje, mohou v něm zmizet dimenze minulosti a budoucnosti na úkor rozprostřené totální přítomnosti a naopak přítomnost může zcela chybět, vědomí je zcela pohlceno časem řítícím se, vše strhujícím. Časové momenty mohou být i zpřeházeny, neběží urovnaně v řadě časových bodů a dokonce se čas může zcela zastavit, jak čteme v jedné básni Gottfrieda Kellera: "Die Zeit geht nicht, sie steht still..." Mluví se o poruchách běžného prožitku času, kdy "hodiny mozku", jak se píše v odborné psychologické nebo psychiat-

rické literatuře, "jdou" jinak než člověkem užívané chronometry. "Subjektivní" čas nemusí tedy odpovídat "objektivnímu". Avšak ve veškerých proměnách a posunech vnitřního vědomí času kontinuita temporálních dimenzí zůstává zázrakem. To platí i o takovém výroku, že změny, které probíhají v čase zažitém, se neodehrávají v čase, ale a časem nebo ve vztahu k času /E.Minkowski, Le Temps vécu; pro Minkowského je "čas děním"/. Co ovšem znamená být "v čase", být "s časem" nebo "ve vztahu k času"?

Rovněž ve sféře tzv. objektivního času /"objektivní" podle Maxe Plancka je vše "co se dá měřit" a jsoucí je tedy jen to, co je měřitelné/ dochází v XX.století k přehodnocování: tempus absolutum Isaaca Newtonu byl "revidován"; "proud času" podle učení všeobecné teorie relativity plyne na různých místech univerza různě rychle, v univerzu jako celku nelze zavést jeden univerzální čas; čas je matematizován, stal se měřitelnou veličinou všeho od kosmických procesů přes lidský čas až k mikrofyzikálním "dějům". Svět už neřídí jako za Keplera "světové hodiny", ale "světelné" /neboť rychlost světla má v různých systémech stejnou konstantu c/, biosféru "biologické", my se držíme svých mechanických, elektrických a dalších, nebo i "vnitřních" hodin, dokonce

již i v románě "tikují hodiny" /E.M.Forster/, konečně také hudba se zakládá na fyzikálních časo-prostorových kriteriích /P.Boulez/ a tak Ernst Křenek pojmenovává svou skladbu /za co věčší název mého textu/ *Questio temporis*.

V naší době vznikají znovu a znovu pokusy osvětlit různé přístupy a pojetí času, spolu se párují dvojice "čas vůbec" a čas určitý, abstraktní a konkrétní, formální a obsahově naplněný, matematicko-fyzikální a dějinný, měřitelný a zažitý čas, objektivní a subjektivní, což vše vzbuzuje dojem zmatenosti, neboť se zde pouze jen fixují difference, v nichž užívané slůvko "čas" jakoby už mizelo z pozornosti. V celém bádání o čase je každá jistota zaplece-na stejně velkou pochybností, stěžuje si Paul Ricoeur, nejsme s to vypracovat takový pojem času, který by byl zároveň kosmologický, biologický, dějinný a individuální. Je toto ovšem vůbec možné?

"Čas", jak ukázal Martin Heidegger, "slouží oděávna jako ontologické či spíše ontické kritérium naivního rozlišování různých regionů jsoucna. Vymezuje se jsoucno 'časové' /přirodní procesy a dějinné události/ vůči jsoucnu 'nečasovému' /prostorové a číselné vztahy/. ... Dále je shledávána jistá 'propast' mezi 'časovým jsoucna' a 'nečasovou' věčností a

činí se pokusy o její překlenutí. 'Časové' znamená zde vždy asi tolik jako jsoucí 'v čase', což je určení ještě dosti temné." /Sein und Zeit, §5/

Jak je to tedy s "časem"? Co je "čas", o němž se stále vede řeč?

2

Quid est ergo 'tempus'? Si nemo me querat, scio; si quaerenti explicare velim, nescio. "Co je tedy 'čas', ptá se sv. Augustin /Confessiones, lib. XI/, "vím to, když se mne naň nikdo netáže; mám-li však někomu vysvětlit, nevím." Edmund Husserl snad jako první připomněl tuto proslavenou Augustinovu větu na samém prahu našeho století /Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins, 1905/ a od té doby se otázka opakující stále klade.

Augustinova pozoruhodně čistá explikace "času" budiž nám vodítkem k dalšímu a proto ji krátce připomenou. Už Augustinus věděl, že jakmile se položí otázka času, stane se z věci v našich myšlenkách nejbežnější a nejznámější záhada. Uvažujeme-li již o čase světa, jeho rozměrech a délkách, zjišťujeme hned, že ani čas minulý, ani čas budoucí není. Prvý už uply-

nul a již není, druhý ještě nepřišel, takže rovněž není a přítomnost?, ta ihned mizí do minulosti; kdyby neubíhala, musela by být stála a potom by už nebyla přítomností, ale věčností. Když čas spěje ke svému zániku, můžeme o něm říci, že je?

Ani měření času nemůže být důkazem, že čas se vyskytuje: nemůžeme jednak měřit ani minulé ani budoucí, prvé již nejsou a druhé ještě nejsou, avšak ani přítomné "nyní", neboť uplývá v též "nyní". Čas nemůže být ani měřitelným něčím, vždyť sám se nedá měřit. Kde je proto míra času? Tou nemůže být čas sám, jím se nezíská *mensura temporis*.

Vyrovnáv se se stavem času vnějšího světa, obrací se Augustin k možné otázce, zda lidský duch není oním místem, kde se "čas časuje". Jedině totiž v duchu lze ucnovat všechny tři časy pohromadě: v očekávání budoucnost, v pozorování přítomnost a ve vzpomínání minulost. *Animus* v prezentu udržuje obě ostatní tempora. *Futurum* i *praeteritum* nemohou být a nejsou jinak než jako *praesens de praeteritis*, *praesens de futuris* a *praesens de praesentibus*. "dá se, že je nalezeno řešení enigmatické povahy času světa, ale i to je omyl: i zde plyne čas, z minulého se nedá nic zpět vyvolat než v paměti a co je budoucí, dá se očekávat jen jako ubíha-

jící pryč. Všechno očekávání se stráví a upadne do memoria. Čas tedy "est a non est", jak Augustinus říká při výkladu 38. almu.

Jestliže mizí i "vnitřní čas" ducha lidského, pak se rozkládá i Ego, přecházejíc se jednou v očekávání a upadajíc do zapomnění, v obou případech už není u sebe; pozorování "v přítomnosti" je pak pouhý svlak, moment /řečeno barokně/, přes nějž uplývá budoucnost do minulosti. Ego in tempora dissilui. Rozptýlení je život můj - *distentio est vite meae*.

Jako "čas světa", tak i "čas ducha" mizí a uplývá; jak zabránit úplnému rozptýlení "v čase"? Augustin přichází s myšlenkou nového, radikálního transitu. Je jím odvrát od "světa" i "sebe" k věčnosti, k věčnému "před" /ante/ všem časům a "za" /post/ všechny časy. Tak lidský duch stane u Boha, u tvůrce všeho času /operator omnium temporum, Bůh spolu se světem stvoril čas, před světem a po něm času není/v nepomíjící, neměnné věčnosti. Je to jediné futurum, k němuž se duch může vzepnout, neboť božská věčnost se nemůže nikdy stát praeteritem. Tato aeternitas je nehybná přítomnost, nunc stans.

Je věčnost v Augustinově smyslu podstatně trvání? Jistěže nikoli. Vždyť je to "nyní", "nunc", dokonce věčně přítomné. Trvání platí i pro nunc, které by uplývalo ustavičně do ne-

konečna, je jím nunc fluens, pro něž se později užívá jména sempiternitas. V protikladu k časovému, které má omezené trvání, plyne sice neustále jako neohraňované bez počátku a bez konce, ale právě nunc fluens, jak ukazuje Augustinus jako nepřetržitá sukcese "nyní", vede k zániku "času".

Antika zdá ovšem jiný pojem věčnosti /a proti němu Augustinův výklad času je vlastně také namířen/, který ku konci metafyziky znovu připomíná Nietzscheův Zarathustra, prohlašující se za užitele věčného návratu stejného. Zarathustra orlovue svou duši, již naučil, aby řekla "Jnes" jako "kdy" a "Před čas" a tančila svůj tůj přese všechno zde a tu a Tam." /F.Nietzsche, tak pravil Zarathustra, III.díl, O věčné touze/. Jak inuě je patrné, také Zarathustra myslí čas a věčností stálého Nyní. Není však stálým, stojícím /"stans"/, nýbrž stejné Nyní se navrácí, po uplynutí znovu přichází, novizí v lineárně chápané sempiternitas, čas proto je "kruhem" /Nietzsche užívá obraz "hada času"/.

Jakkoli jsou obě /dokonce všechna tři/ pojetí věčnosti - věčnost jako sempiternitas, eternitas a věčný návrat stejného - protichůdná, mají svůj společný základ: je jím interpretace času jako "času-nyní". Postup "nyní" se vždy chápe již jako nějak se vyskytující "v ča-

se". Nyní, které uplyývá, zůstává stále nyní nyní, je všudypřítomnou přítomností i když v řadě vznikajících a zároveň současně zanikajících nyní. Proto mohl Platon nazvat čas jako řadu, posloupnost "nyní" jako pohyblivý odraz věčnosti, neboť ve věčnosti a i v čase panuje stálá jsoucnost, ve středověku pojmenovaná nunc stans. Je tomu ovšem obráceně: věčnost jako nunc stans je trvalá přítomnost, která se ohlašuje v každém metafyzicky pojatém bytí jsoucího a predikát "věčnost" pak k němu náleží. Jestliže se Aristoteles ptá: Co je to jsoucí? V čem spočívá na jsoucím jeho bytí?, lze se ptát i vzhledem k času: co je na čase jsoucí? Iakto položené otázky koresponduje chápání času jako něčeho, co už nějakým způsobem jest, a je představeno jako něco jsoucího a tak se táže na jeho bytí. Už Aristoteles formuluje základně v knize IV. své fyziky /kap.10/ problém, zda čas náleží ke jsoucímu nebo nejsoucímu a odtud se rozvíjí veškerá problematika času v celé západní metafyzice od Plotina přes Augustine, Liebnitze, Kanta, Hegela, Schellinga po Nietzscheho. /Dr. W.Weidager, Was heisset Denken?/

Řečeno s Augustinem: Et dicimus tempus et tempus, tempora et tempora, jak se to má s věcí času?

„Okud křesťanský myslitel /v tomto případě sv. Augustin/ myslí „věčnost“ jako „stálé“
 „Nyní“, jako věčné - bez konce a počátku, neměnné, trvalé - „Nyní“, zůstává v metafyzické eporii, platí za metafyzického filozofa. Neboť i to, co Řekové pokládali za stálé jsoucí a co vypadá jako věčnost, je ve skutečnosti derivátem časového bytí; „věčné“ „Nyní“ je veskrze pochopitelné pouze z času. Filozof neví nic o Bohu a následovně ani o věčnosti, jak promlouvá Heidegger v přednášce z roku 1924, „filozof neví“, a když se ptá po čase, pak je odhodlán „porozumět času z času.“ /podle zprávy K. Löwitha v: Heidegger, Denker in dürftiger Zeit; Heideggerovu slovu „filozof neví“ je třeba rozumět ve smyslu „jako filozof“; je-li člověkem věřícím, předává mu děj zjevení víře, ve věření se také děje a jen víře odkrývá, jak sám Heidegger chápe víru v přednášce Fenomenologie a teologie z r. 1927./

I toto odhodlání „porozumět času z času“ je také v protikladu k nároku absolutního vědění o absolutnu, s nímž přichází metafyzika novověku /Hegel/. Člověk nevlastní absolutní poznání, křesťansky myšleno není Bohem. Jeho „po-

rozumění času z času“ je mu dáno jeho konečností a jeho smrtelností ho činí zvláštním, chceme-li „privilegovaným“ jsoucím mezi jinými jsoucny. Vše zaniká, jiné živoucí jsoucí pojme jako zvíře, člověk je smrtelný stále a bytostně nejen ve chvíli, kdy přichází umírání. Lidé jsou smrtelní, protože mohou zemřít, mohou smrt jako smrt zakusit zakoušet. /to neprosto neznamená, že smrtí se kladě za cíl prázdné Nic./ Rilke napsal:

„Der greiße Tod, den jeder in sich hat,
 das ist die Frucht, um die es alles geht.“

Člověk je natolik konečný, že se častává přes nicotu, neboť v jeho pobytu se mu otevírá bytí.

Jakým způsobem se otevírá ono nám nejne-
 možnejší, nejsrozumitelnější, co se objevu-
 je v každé výpovědi, v každém zjištění a pozná-
 ní, to, že nějaké jsoucí jest, je zakryto.
 V různých flexích, v nichž se slovo bytí
 vztahuje k jsoucímu jako to jsoucímu, je už
 na počátku jakási záhada, jak zjišťuje již
 úvodem svých analýz otázka bytí Martin Heide-
 gger /sr. Sein und Zeit, 51/. Po slově „by-
 tí“ nelze si nic myslit. Přesto celé dějiny
 metafyziky od původně Aristotelem položené
 otázky „Co je bytí jsoucího?“ přinášejí odpo-
 vědi, které se pokouší řešit tuto kardinální

otázku "první filozofie". Problém je totiž ten, že bytí nemůže byť, neboť by potom nebylo bytím, nýbrž jsoucím. Bytí platí jednou za obecný, ne nejednodušší pojem dále již nedefinovatelný, jindy se chce porozumět jsoucím ze "struktury bytí" /essence a existence/ nebo ze způsobů bytí /možnosti, skutečnosti, nutnosti/, z hlediska "objektivit" nebo "subjektivit"; bytí není "žádný reálný predikát" /Kant/, je "jednoduché bezprostředně" /Hegel/. Ať již je výklad bytí jakýkoliv - ve všech účelních se skrývá poslání, které vychází z bytí, jak se dává v běžném slovíčku "jest".

Už se, le se "bytí" - a tím i "jest" - osvoboduje z pout metafyziky, když se užívá v logice jako kopula /a jest b/, jako respectus logicus, vyjadřující vztah mezi větným subjektem a predikátem. Protože však jeho význam je mnohoznačný, buď "jest" nemá žádný vlastní význam a znamená něco jen v myšlení, jímž se spojuje, nebo naopak je esse essentiae nebo esse existentiae, dále se týká pravdivosti nebo nepravdivosti výpovědí, tak i kopula je svaznice s mnohostrannou strukturou bytí nějakého jevu a s tím i s porozuměním bytí vůbec.

V onom "zářaku všech zářků: že jsoucí je s t" /K. Heidegger, Nachwort zu "Was ist Metaphysik?"/, zkušenosti, již mezi všim

jsoucím má jedině člověk, skrývá se veritas temporalis. Neboť říkáme-li "jest", uvádíme eo ipso jsoucí do určitého temporálního vztahu, neboť "jest" nemůže být jinak než "teď", "nyní". Tato souvislost mezi "přítomností" a flexí slovesného tempora "být" leží v základě řeckého myšlení /e řeči/ a odtud prostupuje jak evropskou metafyziku dějin bytí, tak i přes aristotelovsko-stoickou gramatiku i do struktury naší řeči. Vodičkou je Parmenidův výklad bytí jako USIA /česky se převádí jako zpřítomnění, aby se odlišila ječna z dimenzí času - "přítomnost" - od USIA; v němčině je to "die Gegenwart" a die Anwesenheit"/. Už zde se hlásí souvislost mezi bytím jsoucího a zpřítomněným prezentním "temporálním rozvrhem jsoucího". Aristoteles pak svým základním zkoumáním otázek: Náleží čas mezi jsoucí nebo nejsoucí? Jak a kde je čas? Jaká je FYSIS, povaha času? Co je čas?, končíci důsledně v aporiích, určuje pak metafyzický pojem času až po naše časy /pokud vycházíme z "přirozeného", respektive naivního názoru/. Jestliže se bere k charakteristice bytí jsoucího čas - ať časové, bezčasové, nadčasové - vždy je něčím jsoucím. Takto pojatý čas má své dimenze, v přítomnosti "nyní" však třidimenzionalita "nyní", jak jsme viděli u Augustina, znamená rozptýlení "času". Kde jsou ona minulé, nebo budoucí "ny-

ní"? , Kde je "nyní" "nyní"? , Co může shromažďovat časové dimenze, abychom zůstávali "v čase"? Právě "zpřítomnění" - USIA - je oním původním fenoménem, je horizontem, základním určením všech časových ekstází, teprve v jeho obzoru se "časuje" přítomné, minulé a budoucí.

Kdo však může shromažďovat v horizontu zpřítomnění jednotlivé dimenze, ekstáze času? Jenom ona bytost, která v její konečnosti jde o porozumění bytí. Člověk je taková bytost, která je, pokud se ukazuje v "bytí" a proto může jen být, pokud se jí chová k jsoucímu. K tomu, co je, tj. k tomu, co je určeno bytím, patří také, co může být, co musí být a co bylo. Odtud pramení potřeba původní explikace času, jako horizontu porozumění bytí z časovosti, jakožto bytí pobytu, jak ukázal Heidegger.

Nezůstává však otázka po pobytu člověka, tj. po jeho nejvnitřnějším základu, po porozumění bytí jako bytostně existentní konečnosti stále problémem metafyzickým? Jistěže ano. /K tomu sr. Heidegger, Kant und das Problem der Metaphysik./. Jak lze myslet přednost "přítomnění", které je spoluurčující při veškeré ražbě bytí? Jak je možné myslet čas ne-metafyzický?

To jsou některé z otázek, které zůstávají na závěr tohoto pokusného úvodu do otázky času.

Bylo již řečeno, že bytí jako čas, nebo spíše čas a bytí, náleží zvláště v naší době, kdy žádná první a poslední slovo není po ruce, k nejtěžším filozofickým otázkám. Proto je pochopitelná Heideggerova odpověď na otázku ankety časopisu Die Zeit /23.11.1956/: "Co je čas?", která zní: "Kohlle by se myslit, že ten, kdo napsal 'Bytí a čas', by to musel vědět. On to však neví, tak se ještě ones ptá ..." My smrtelní se budeme ptát stále. Pro vpravdě žijícího člověka je stále čas.

Proto ještě jednou slyšme R....Rilke:
"Herr: Es ist Zeit. Der Sommer war sehr groß."

O kultu osobnosti a jeho důsledcích*

Projev prvního tajemníka ÚV KSSS soudruha N. S. Chruščova
na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu¹

(25. února 1956)

Soudručky a soudruzí! Ve zprávě o činnosti ústředního výboru strany XX. sjezdu, v řadě diskusních příspěvků sjezdových delegátů a také i dříve na plenárních zasedáních ÚV KSSS se nemálo mluvilo o kultu osobnosti a jeho škodlivých důsledcích.

Ústřední výbor strany se po Stalinově smrti začal přisná a důsledně orientovat na objasňování nepřipustnosti glorifikace jedné osobnosti a její připodobňování jakémusi nadčlověku s nadpřirozenými vlastnostmi boha, neboť něco takového je duchu marxismu-leninismu cizí. Tento člověk pak jakoby všechno ví, všechno vidí, za všechny myslí a všechno může udělat; ve svém jednání je neomylný.

Taková představa o člověku, konkrétně řečeno o Stalinovi, se u nás pěstovala mnoho let.

Okolo tohoto projevu není podat všestranné hodnocení Stalinova života a činnosti. O Stalinových zásluhách bylo ještě za jeho života napsáno dostatečně mnoho knih, brožur i studií. Stalinova úloha v přípravě a uskutečnění socialistické revoluce, v občanské válce, v boji za vybudování socialismu v naší zemi je všeobecně známa. To všechno dobře víte. Nyní jde o otázku nesmírně důležitou pro přítomnost i budoucnost strany, o to, jak se postupně vyvířel kult Stalinovy osobnosti, který se v určité etapě stal zdrojem celé řady dalekosáhlých a velmi těžkých deformací stranických zásad, stranické demokracie a revoluční zákonnosti.

V souvislosti s tím, že si ještě ne všichni dovedou představit, k čemu v praxi kult osobnosti vedl, jaké obrovské škody byly napáchány porušením zásady kolektivního vedení ve straně a soustředěním nesmírné, neomezené moci v rukou jedné osoby, považuje ústřední výbor za nutné předložit XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu materiály k této otázce.

* * *

Především mi dovoľte, abych vám připomenul, jak přísně odsuzovali klasikové marxismu-leninismu každý projev kultu osobnosti. Marx v dopise německému politikovi Wilhelmu Blosovi² prohlásil: „... z odporu vůči jakémukoli kultu osobnosti jsem za časů internacionály nikdy nedopustil, aby všechny ty chvalozpěvy na má zásluhy, kterými mě otravovali z různých zemí, pronikly na veřejnost, a nikdy jsem na ně také neodpovídal, leda sam tam výtkami. Když jsme s Engelsem vstupovali poprvé do tajného komunistického spolku, stalo se tak jen pod podmínkou, že se stanov bude odstraňováno všechno, co podporuje pověrečné uctívání autorit. [Lassalle³ později] působil právě v opačném směru.“

Engels o něco později napsal: „Marx i já jsme vždy byli proti všem veřejným demonstracím ve vztahu k jednotlivým osobám, s výjimkou pouze těch přípádů, kdy to mělo nějaký podstatný cíl; a nejvíce za všeho jsme byli proti takovým demonstracím, které by se za našeho života týkaly nás osobně.“

* V časopise Izvestija CK KPSS č. 3/1989 byl uveřejněn projev prvního tajemníka ÚV KSSS N. S. Chruščova O kultu osobnosti a jeho důsledcích přednesený na neveřejném zasedání XX. sjezdu KSSS dne 25. února 1956. Publikujeme jej v písmu znění.

¹ K. Marx, B. Engels: Spisy sv. 34, čas. vyd. 1971, t. 357.
² K. Marx, B. Engels: Spisy sv. XXVIII, I. rus. vyd., s. 365. [V českém vydání Spisů ME zatím nevyšlo.]

Veliká skromnost génia revoluce Vladimíra Iljiče Lenina je známá. Lenin vždy zdůrazňoval úlohu lidu jako tvůrce dějin, vedoucí a organizující úlohu strany jako živého, činnorodého organismu, úlohu ústředního výboru.

Marxismus nepopírá úlohu vůdců dělnické třídy ve vedení revolučního osvobodeneckého hnutí.

Lenin, který přikládal velký význam úloze vůdců a organizátorů mas, zároveň nemilosrdně tepal všechny projevy kultu osobnosti a vedl nesmířitelný boj proti eserským názorům o «hrdinovi» a «davu», proti snahám slavit «hrdinu» proti masám, proti lidu, jež jsou marxismu-leninismu cizí.

Lenin učil, že síla strany spočívá v nerozborném spojení s masami, v tom, že za stranou jde lid — dělníci, rolníci, inteligence. Řekl: «Jen ten zvítězí a udrží moc, kdo věří v lid, kdo se ponoří do zřídla živé tvůrčí síly lidu.»

Lenin s hrstíci mluvil o bolševické komunistické straně jako vůdci a učitelé lidu a vyzýval, aby se před soudem uvádělo dělníků, před soudem vlastní strany projednávaly všechny závažné otázky, neboť, jak prohlásil, «Ji věřime, ona je pro nás moudrostí, cit a svědomím naší epochy.»

Lenin rozhodně čelil všem pokusům snížit nebo oslabit vedoucí úlohu strany v systému sovětského státu. Vypracoval bolševické zásady stranického vedení a normy stranického života a zdůraznil přitom, že nejvyšší zásadou stranického vedení je jeho kolektivnost. Již v letech před revolucí prohlašoval, že ústřední výbor je kolektivem vedoucích pracovníků, strážcem a interpretem zásad strany, neboť «zásady strany od sjezdu do sjezdu střeží a vykládá ústřední výbor.»

Když zdůrazňoval úlohu ústředního výboru strany, a jeho autoritu, Vladimír Iljič uvedl: «Z našeho DV se vytvořila přesná centralizovaná skupina, která má velkou autoritu.»

Ze Leninova života byl ústřední výbor strany skutečným výrazem kolektivního vedení strany i země. Lenin jako bojovník marxistický revolucionář, vždy nesmířitelný v zásadních otázkách, nikdy násilně nadvládu své názory těm, a nimiž spolupracoval. Přesvědčoval a trpělivě vysvětloval své názory ostatním. Lenin vždy písně dbal, aby se uplatňovaly normy stranického života, aby se dodržovaly stanovy strany, včas se svolávaly sjezdy strany i plenární zasedání jejího ústředního výboru.

Kromě všeho toho velkého, co V. I. Lenin vykonal pro vítězství dělnické třídy a pracujícího rolníka, pro vítězství naší strany a naplnění idejí vědeckého komunismu, projevila se jeho prozíravost i v tom, že u Stalina včas vystihl právě ty záporné vlastnosti, které později vedly k těžkým důsledkům. V. I. Lenin, pln starostí o osud strany a sovětského státu, podal neprosbu správnou Stalinovu charakteristiku a pokusil se přitom na to, že je třeba posoudit otázku Stalinova přemístění z funkce generálního tajemníka v souvislosti s tím, že Stalin je příliš hrubý, málo pozorný k soudruhům, náladový a zneužívá moci.

V prosinci 1922 ve svém dopise nejblížešmu sjezdu strany Vladimír Iljič napsal:

«Tím, že se soudruh Stalin stal generálním tajemníkem, soustředil ve svých rukou nesmírnou moc, a já si nejsem jist, dokáže-li vždy dost obezřetně tuto moc uplatňovat.»

Tento dopis, tento nanejvýš významný politický dokument známý v dějinách strany jako Leninova závěť, byl rozdán delegátům XX. sjezdu strany. Četli jste ho a budete ho ještě určitě pročítat mnohokrát. Zahleďte se do Leninových prostých slov, v nichž je vyjádřena jeho starost o stranu, o lid, o stát, o další směr politiky strany.

Vladimír Iljič uvedl:

«Stalin je příliš hrubý a tento nedostatek, který se jakžtakž dá trpět ve styku mezi námi komunisty, nelze trpět u generálního tajemníka. Proto soudruhům navrhuji, aby uvážili, jak Stalina z této funkce přemístí, a jmenovali na ni jiného člověka, který by se ve všech ostatních směrech lišil od Stalina jen jednou předností, že by totiž byl snášenlivější, lajdáčejší, zdvořilejší a pozornější k soudruhům, méně náladový atd.»

Tento Leninův dokument byl přečten jednotlivým delegátům XIII. sjezdu strany, které posuzovaly otázku přemístění Stalina z funkce generálního tajemníka. Delegace se vyslovily, aby Stalin byl v této funkci ponechán, za předpokladu, že si vezme kritické připomínky Vladimíra Iljiče k srdci a dokáže napravit své nedostatky, které vyvolávaly u Lenina vážné obavy.

Soudruzi! Je třeba informovat sjezd strany o dvou nových dokumentech, které doplňují Stalinovu charakteristiku, již Lenin podal ve své «závěti».

Těmito dokumenty jsou dopis Naděždy Konstantinovny Krupské zaslany Kameněvovi, tehdy předsedajícímu v politickém byru, a osobní dopis Vladimíra Iljiče Lenina Stalinovi.

Prečtu ty dokumenty.

1. Dopis N. K. Krupské

«Lve Bariloviči,

včera se na mě velmi hrubě osopil Stalin pro stručný dopis, který mi se souhlasem lékaře nadiktovat Vlad. Iljič. Nejsem ve straně první den. Za těchto třicet let jsem neslyšela od žádného soudruha jediného hrubého slova, a zájmy strany a Iljiče mi leží na srdci přinejmenším tak jako Stalinovi. Nyní potřebuji maximum sebeovládání. O čem lze a nelze s Iljičem hovořit, to vím lépe než všichni doktoři drahomady, protože vím, co ho rozruší a co ne, a to rozhodně lépe než Stalin. Obracím se k Vám a ke Grigorijovi jako k nejblížešmu soudruhům V. I. a prosím Vás užít mi hrubého vměšování do osobního života, nedůstojných nadávek a výhrůžek. Nepochybují o jednomyslném usnesení kontrolní komise, kterou si mi dovoluje Stalin vyhrážet, ale nemám si ani času, který bych mohla tráčet těmito hloupými intrikami. Jsem také jen člověk, a nervy mám napjaté k prasknutí.

N. Krupská.»

* V. I. Lenin Spisť. sv. 26, čes. vyd. 1958, s. 282.

** V. I. Lenin Spisť. sv. 25, čes. vyd. 1958, s. 287.

*** V. I. Lenin Spisť. sv. 13, čes. vyd. 1958, s. 129.

**** V. I. Lenin Spisť. sv. 33, čes. vyd. 1955, s. 484.

* V. I. Lenin Spisť. sv. 36, s. 572.

** Tamtéž s. 574.

*** Viz Leninův odkaz, čes. vyd. 1967, s. 209–210.

Naděžda Konstantinovna napsala tento dopis 23. prosince 1922. O dva a půl měsíce později, v březnu 1923, Vladimír Iljič Lenin zaslal Stalinovi následující dopis:

2. Dopis V. I. Leninu

«Soudruhu STALINOVÍ

Kopii Kameněvě a Zinovjevovi»

Vážený soudruhu Stalinu,

měl jsem tolik drzosti, že jsem si zavolał mou ženu k telefonu a vynadal jsem jí. Přistoupila sice na to, že na celou věc zapomene, ale přece o tom uváděla Zinovjeva a Kameněva. Nemám nejmenší chuti jen tak snadno zapomenout na to, co bylo podniknuto proti mně, a je samozřejmé, že vše, co bylo podniknuto proti mně, vztahuji i na sebe. Žádám Vás proto, abyste mi sdělil, zda jsem ochoten své slovo vzít zpět a omluvit se, nebo si raději přejete přerušit naše styky.

Šťastnou Leninu.*

4. března 1923

Soudruzil! Nebudu tyto dokumenty komentovat. Jsou výmluvné mými o sobě. Ještěže si Stalin dovolil chovat se tímto způsobem za Leninova života, chovat se takto k Naděždě Konstantinovně Krupkové, kterou strana dobře zná a vysoce si jí váží jako věrného Leninova druha a aktivního bojovníka za věc naší strany od chvíle jejího zrodu, pak si lze představit, jak Stalin zacházel a chová pracovníky. Tyto jeho negativní vlastnosti se stále více rozvíjejí a v posledních letech se staly naprostou neudržitelnou.

Jak ukázaly pozdější události, nebyly Leninovy obavy zbytečné: Stalin způsobil po Leninově smrti jakžtakž dbal na Leninovy pokyny, ale pak začal vážnými upozorněními Vladimíra Iljiče pohrdat.

Ještěže analyzujeme práci vedení strany a státu Stalinem a vynasledovali jsme do všeho, co Stalin připustil, přesvědčujeme se, že Leninovy obavy byly oprávněné. Ty Stalinovy záporné rysy, které za Lenina vystupovaly jenom v zárodečné podobě, přefýly v posledních letech do těžkého zneužívání moci Stalinem, což způsobilo naší straně nepředstavitelné škody.

Tuto otázku musíme vážně rozebrat a správně analyzovat proto, abychom vyloučili jakoukoli možnost opakování bytí jen náznaku podobnosti toho, co se vyskytovalo za Stalinova života, který projevoval zásadní nesnášenlivost ke kolektivnosti ve vedení i v práci a dopouštěl se hrubého násilí vůči všem, co mu nejen odporovalo, ale co se mu zdálo, při jeho odladovosti a despotičnosti, že odporuje jeho směrnicím. Nejednal na základě přesvědčování, vysvětlování a nedávaje práce s lidmi, ale na základě znucování svých orientací, na základě vyžadování bezpodmínečného podřízení se jeho názoru. Ten, kdo se tomu stavěl na odpor nebo se snažil dokazovat svůj názor, svou pravdu, byl předem odsouzen k vyloučení z řídicího kolektivu a k pozdější morální i fyzické likvidaci. Zvlášť se to projevilo v období po

XVII. sjezdu strany, kdy se oběil Stalinova despotismu stali mnozí čeští, ideálům komunismu oddaní vynikající straníční činníci i řadoví pracovníci smrti.

Je třeba říci, že strana svedla velký boj proti trockistům, převládám a buržoazním nacionalistům a ideově porážela všechny nepřátele leninismu. Tento boj byl proveden úspěšně, strana se v něm ještě více zocílila a zesílila. I zde svedl Stalin svou pozitivní dílohu.

Strana svedla velký ideově politický boj proti těm lidem ve vlastních řadách, kteří hlásali protileninský směr a politickou linii nepřátelskou straně i věci socialismu. Byl to úporný, těžký, ale nutný boj, protože politická linie trockisticko-zinovjevského bloku i bucharinců v podstatě vedla k restauraci kapitalismu, ke kapitulači před mezinárodní buržoazií. Před stavme si na okamžik, co by se stalo, kdyby v naší straně v letech 1922 až 1929 zvítězila politická linie praviceké úchytky, orientace na «platenickou industrializaci», orientace na kulaka a tomu podobné. Pak bychom tehdy neměli mobuiny těžký průmysl, neměli bychom kulchozy a větší kapitalistickému obkličeni bychom byli bezbranní a bezmocní.

Proto strana sváděla nesmířitelný ideový boj a všem svým členům i masám nestraníků vysvětlovala, v čem je škodlivost a nebezpečnost vystupování trockistické opozice a pravicevých oportunistů proti leninskému směru. Tato obrovská práce při objasnění linie strany přinesla své ovoce, neboť trockisté i pravicevci oportunisté byli politicky izolováni, neprosila většina strany podpořila leninskou linii a strana dokázala podnitit a organizovat pracující k naplňování leninské linie strany, k budování socialismu.

Ze pozornost stojí skutečnost, že i v době vrcholné úrputného ideového boje proti trockistům, zinovjevcům, bucharincům a dalším se vůči nim neuplatňovala krajní represivní opatření. Boj se vedl na ideovém základě. Ale za několik let, kdy socialismus byl už v SSSR v podstatě vybudován, kdy byly v podstatě odstraněny vykořisťovatelé třídy a od základu se změnila sociální struktura sovětské společnosti, kdy se výrazně omezila základna pro nepřátelské politické strany, směry a skupiny a kdy ideová odvěrčí strany byly politicky už dávno poťeni, začaly proti nim represe.

Právě v tomto období (v letech 1935 až 1937 a v roce 1938) se vytvořila praxe hromadných represí po státní linii nejdrve proti odvěrčím leninismu — trockistům, zinovjevcům a bucharincům, které strana už dávno politicky porážela, a pak i proti mnoha čestným komunistům, proti těm hrdům strany, které nesly na svých bedrech občanskou válku, první a nejobtížnější léta industrializace a kolektivizace, které aktivně bojovaly proti trockismu a pravicevým, za leninskou linii strany.

Pojem «nepřítel lidu» zavedl Stalin. Tento termín okamžitě zbavoval nutnosti všech důkazů ideové nesprávnosti názoru jednotlivce nebo těch, s nimiž se polemizuje: každého, kdo v něčem se Stalinem neshodl, kdo byl v pouhém podezření z nepřátelských úmyslů, každého, kdo byl prostě pomluven, umožňoval vystavit těm nejvdřím represím a poručením všech novem revoluční zákonnosti. Pojem «nepřítel lidu» v podstatě předem nepřipouštěl, vylučo-

* Viz Leninův odkaz, čes. vyd. 1967, s. 144–145.

val možnost jakéhokoli ideového boje nebo projevu vlastního názoru na nejrůznější otázky, dokonce i praktického významu. Hlavním a v podstatě jediným důkazem viny se v rozporu se všemi normami moderní, právní vědy dělalo „doznání“ obviněného samotného, které, jak potom ukázalo přetřetování, bylo získáváno metodami fyzického násilí proti obviněnému.

To vedlo ke kritickému porušování revoluční zákonnosti, k tomu, že utrpěli mnozí lidé, kteří se neprosto ničím neprovinili, kteří se v minulosti angažovali pro linii strany.

Je třeba říci, že i vůči lidem, kteří svého času bojovali proti linii strany, neexistovaly často dostatečně závažné důvody, aby se fyzicky odstraňovali. Pro zdůvodnění fyzické likvidace těchto lidí právě byla zavedena formule „nepřítel lidu“.

Vždyt mnozí, kdo byli později likvidováni jako nepřátelé strany a lidu, ze Leninova života s Leninem spolupracovali. Někteří se i tehdy dopouštěli chyb, ale Lenin s nimi přesto spolupracoval, opravoval je a snažil se, aby zůstali na platformě strany, a vedl je za sebou.

V této souvislosti je třeba seznámit delegáty sjezdu strany s písemným vzkazem V. I. Lenina politickému byru OV z října 1920, který nebyl publikován.⁴ Když Lenin charakterizoval úkoly kontrolní komise, napsal, že z této komise je třeba udělat skutečný „organ stranického a proletářského svědomí“.

„Jako zvláštní úkol doporučuji kontrolní komisi, aby pozorně a s individuálním přístupem, často až terapeutickým jednala a přisluhující takzvané opozice, kteří se pro neúspěchy ve své státnické nebo stranické dráze ocitli v duševní krizi. Musí je hledět uklidnit, soudružsky jim celou věc vysvětlit, najít pro ně [bez natřovicového tónu] takovou práci, která by vynovovala jejich psychickému založení, dát v té věci rady a pokyny organizačním byrům OV apod.“

Všichni dobře víme, jak nesmířitelný byl Lenin k ideovým odpůrcům marxismu, k těm, kdo se odchýlovali od správné stranické linie. Zároveň však, jak je to patrné z přetřetného dokumentu a z celé Leninovy práce vedení strany, vyžadoval citlivý stranický přístup k lidem, kteří kolísali, odchýlovali se od stranické linie, ale které bylo možné vrátit na platformu strany. Lenin radil takové lidi trpělivě vychovávat a uesahat ke krajním opatřením.

V tom se projevovala Leninova moudrost v přístupu k lidem a v práci s kádry.

Úplně jiný přístup byl charakteristický pro Stalina. Stalinovi byly naprosto cizí leninské rysy — trpělivé s lidmi pracovat, usilovné a nečinné je vychovávat a umět vést lidi za sebou nikoli přinucením, ale působit na ně celým kolektivem z ideových pozic. Stalin odvrhl leninskou metodu přesvědčování a výchovy a přešel z pozic ideového boje na cestu administrativního potlačování, na cestu hromadných represí, na cestu teroru. Stálo rozsáhlejší a tvrdší než jen jedná prostřednictvím trestních orgánů a často přímým porušením všechny existující formy morálky a sovětské zákony.

Zvláště jedné osobě podléhala a připouštěla zvlášť hrubé Hromadné zatčení a vysídlování tisíců a tisíců lidí, popravy bez soudu a normálního vyšetřování i volvolaly mezi lidmi nepoctu, strach, ba i pobuřenci.

To přirozeně nepřispívalo ke sjednocování řad strany a všech vrstev pracujícího lidu, ale naopak to vedlo k tomu, že od strany byli odtrženi a likvidováni cestní, avšak Stalinovi nevyhovující pracovníci.

Strana sváděla boj za realizaci leninských plánů budování socialismu. Byl to ideový boj. Kdyby v něm byl projev leninský přístup, dovedné spojování stranické zásadovosti a citlivým a pozorným vztahem k lidem, snaha lidí neodradit a neztratit, ale získat je na svou stranu, neměli bychom zřejmě co činit s takovým hrubým porušením revoluční zákonnosti a použitím metod teroru vůči tisícům lidí. Mírnější opatření by byla použita jen vůči těm osobám, které se dopustily skutečně trestné činnosti proti sovětskému zřízení.

Obraťme se k některým historickým faktům

Ve dnech, které předcházely Říjnové revoluci, se dva členové OV bolševické strany, Kameněv a Zinovjev, postavili proti Leninovu plánu ozbrojeného povstání. Dne 18. října navíc v menševických novinách Novaja žizň zveřejnili své prohlášení, že bolševici připravují povstání a že oni oba je považují za dobrodružství. Kameněv a Zinovjev tím odhalili před nepřáteli rozhodnutí OV o povstání, které se mělo zakrátko uskutečnit.

Byla to zrada věci strany, věci revoluce. V. I. Lenin v souvislosti s tím napsal: „Kameněv a Zinovjev vyhradili Rodzjankovi a Kerenskovi usnesení OV své strany o ozbrojeném povstání.“⁵ Lenin ústřednímu výboru navrhl, aby Zinovjev a Kameněv byli ze strany vyloučeni.

Po ukončení Velké říjnové socialistické revoluce však, jak známo, Kameněv a Zinovjev zastávali vedoucí funkce. Lenin je přibíral k plnění těch nejodpovědnějších stranických úkolů, k aktivní práci ve vedoucích stranických a státních orgánech. Je známo, že Zinovjev a Kameněv se v období, kdy Lenin ještě žil, dopouštěli i jiných dosti velkých chyb. Lenin ve své „závěti“ varoval, že „Zinovjevova a Kameněvova říjnová epizoda jistě nebyla ničím náhodným.“ Nikdy však nemluvil o jejich ztizení a natožpak o jejich zatčení.

Nebo si vezmeme příklad z trockisty. Nyní, kdy už uplynulo dostatečně dlouhé historické období, můžeme mluvit o boji proti trockistům naprosto úhlavně a poměrně objektivně se v této věci orientovat. Vždyt kolem Trockého byli lidé, kteří vůbec nepocházeli z buržoazních vrstev. Část z nich tvořila stranickou inteligenci a určitá část byla dělnického původu. Mohli bychom jmenovat celou řadu lidí, kteří ve své době šli k trockistům, ale kteří se však i aktivně účastnili dělnického hnutí před revolucí i říjnové socialistické revoluce samé a podíleli se na upevňování vymožeností této největší revoluce. Mnozí z nich se s trockismem rozešli a přešli na leninskou platformu. Cožpak bylo nutné tyto lidi fyzicky odstranit? Jasně hluboce přesvědčení, že kdyby byl živ Lenin, toho by krajnější opatření vůči mnoha z nich by použito nebylo.

To jsou jen některé fakta z dějin. Lze snad říci, že se Lenin neodhodlal používat vůči nepřítelům revoluce, když toho bylo skutečně zapotřebí, že nejtvrďší opatření? Ne, to nikdo říci nemůže. Vladimír Iljič vyžadoval tvrdě se vypořádávat s nepříteli revoluce

⁴ V. I. Lenin: Spisy, sv. 26, Čes. vyd. 1956, s. 215.

a dělnické třídy, a když to bylo nutné, uplatňoval tato opatření naprosto nelítostně. Vzpomeňte si třeba na Leninův boj proti eserům organizujícím povstání proti sovětské moci, na boj proti kulakům, kteří se v roce 1918 postavili na stranu kontrarevoluce, a dále, kdy Lenin bez váhání uplatnil ve vztahu k nepřítelům to nejrozhodnější opatření. Používal jich ovšem proti skutečným třídním nepřítelům, ale ne proti těm, kdo chybní, kdo se mýlí, koho lze ideovým působením za sebou vést a dokonce ponechat ve vedení.

Lenin uplatňoval tvrdá opatření v nejnezbytnějších případech, kdy zde existovaly vykořisťovatelské třídy kladoucí zbytečný odpor revoluci, kdy boj podle zásady «kdo a koho» nevyhnutelně nabýval těch nejostřejších forem ať po občanské válce. Stalin však používal na nejkrásnější opatření a hromadné represe už tehdy, kdy revoluce zvířela, kdy se sovětský stát upevnil, kdy vykořisťovatelské třídy byly už odstraněny a socialistické vztahy se upevnily ve všech oblastech národního hospodářství, kdy strana politicky zesílila a zocelila se jak počtelně, tak ideově. Jasně věc je, že za strany Stalina zde došlo v celé řadě případů k projevům nesnášenlivosti, hrubosti a zneužití moci. Místy aby dokazoval svou politickou pravdu a mobilizoval masy, dával se nazhřídka cestou represe a fyzického odstraňování nejen skutečných nepřátel, ale i lidí, kteří se vůči straně ani sovětskému státu žádných trestných činů nedopustili. Kromě projevu hrubé síly v tom žádná moudrost není, a to také znepokojilo V. I. Lenina.

Ústřední výbor strany během poslední doby, zvláště po odhalení Berijovy bandy, posoudil řadu případů, které zajišťoval. Vyšel přitom nejavo odporující obraz hrubé zvláste souvislosti s nesprávným jednáním Stalina. Stalin, který měl neomezenou moc, se dopustil nemalého zneužití svého postavení tím, že jedním jménem ÚV, aniž se dotázal na mínění jeho členů a dokonce i členů politického byra ÚV, a často je ani neinformoval o rozhodnutích ve velmi důležitých stranických i státních otázkách, která dělal individuálně.

Když nyní pojednáváme otázku kultu osobnosti, musíme si především vysvětlit, jakou škodu to způsobilo našim straně.

Vladimír Iljič Lenin vždy zdůrazňoval úlohu a význam strany ve vedení socialistického státu dělníků a rolníků a viděl v tom hlavní podmínku úspěšného budování socialismu v zemi. Když poukazoval na obrovskou odpovědnost bolševické strany jako vládnoucí strany sovětského státu, vyzýval přitom k co nejpečlivějšímu dodržování všech norem stranického života, k uskutečňování zásad kolektivity vedení strany i země.

Kolektivnost vedení vyplývá ze samé podstaty strany budované na zásadách demokratického centralismu. To znamená, jak napsal Lenin, «že všechny stranické záležitosti řídí přímo nebo prostřednictvím účastníků všichni členové strany na základě rovných práv a bez jakékoli výjimky; přitom jsou všichni funkcionáři, všechna vedoucí kolegia, všechny instituce strany volené, odpovědné a odvolatelné».

Je známo, že Lenin sám byl vzorem přísného dodržování těchto zásad. Neexistovala taková důležitá otázka, k níž by Lenin přijímal rozhodnutí individuálně, bez porady a souhlasu většiny členů ÚV nebo členů politického byra ÚV.

I v obdobích pro naši stranu a zemi nejdůležitějších považoval Lenin za nezbytné pravidelně konat sjezdy a konference strany a plenární zasedání jejího ústředního výboru, na nichž se projednávaly všechny závažné otázky a přijímala se kolektivně funkcionářů všestranně propracovaná rozhodnutí.

Vzpomeňme si například na rok 1918, kdy sovětská zemi hrozil vpád imperialistických intervencí. Byl svolán VII. sjezd strany, aby posoudil životně důležité a neodkladnou otázku — mír. V roce 1919, kdy občanská válka byla v plném proudu, svolává se VIII. sjezd strany, na němž byl schválen její nový program a řešeny takové důležité otázky, jako otázka vztahu k hlavním masám rolnictva, výstavby Rudé armády, vedoucí úlohy strany v činnosti sovětu, zlepšení sociálního složení strany a další. V roce 1920 se svolává IX. sjezd strany, který určil úkoly strany a celé země v oblasti hospodářské výstavby. V roce 1921 na X. sjezdu strany byla schválena Leninem vypracovaná nová ekonomická politika a historická rezoluce O jednotě strany.

Sjezdy strany se za Leninova života konaly pravidelně a při každém průlomovém obratu v životě strany i země Lenin považoval především za nezbytné, aby strana široce posoudila zásadní otázky vnitřní a zahraniční politiky, stranické i státní výstavby.

Je velmi charakteristické, že Lenin své poslední státi, dopisy a poznámky adresoval právě sjezdu strany jako jejímu nejvyššímu orgánu. Mezi sjezdy ústředního výboru strany jednal jako kolektivní vedoucí funkcionářů mající vysokou autoritu, přísně dodržující zásady strany a uskutečňující v praxi její politiku.

Tak tomu bylo i za Leninova života.

Dodržovaly se tyto pro naši stranu posvátné leninské zásady po smrti Vladimíra Iljiče?

Jestli se v prvních letech po Leninově smrti konaly sjezdy a plenární zasedání ÚV víceméně pravidelně, později, když se Stalin začal stále více dopouštět zneužívání moci, začaly se tyto zásady hrubě porušovat. Zvláště se to projevilo v posledních patnácti letech jeho života. Můžeme snad považovat za normální, že mezi XVIII. až XIX. sjezdem, tj. v období, během něhož tato strana a celá země tolik prožily, uplynulo více než třináct let? Tyto události nelze hávě vyžadovat, aby strana přijala rozhodnutí k otázkám obrany státu za Vlastenecké války i k otázkám mírové výstavby v poválečných letech. Dokonce i po skončení války se sjezd více než sedm let nesešel.

Plenární zasedání ústředního výboru se téměř nesvolávalo. Stačí říci, že po celou dobu Velké vlastenecké války se fakticky nekonal jediný plenum ústředního výboru. Byl zde, pravda, pokus svolat plenum ÚV v Mjnu 1941, kdy do Moskvy byli z celé země pozváni členové ÚV. Dva dny čekali na zahájení plenárního zasedání, ale nedochlo se ho. Stalin neměl ani zájem se setkat s členy ústředního výboru a pohovořit s nimi, což svědčí o tom, několik byl Stalin demoralizován v prvních měsících války a jak

povšehně a přezíravě se k členům ústředního výboru choval

V této praxi se projevovalo, jak Stalin ignoroval normy stranického života a neakceptoval leninská požadavky kolektivnosti stranického vedení.

Stalinova zvůle ve vztahu ke straně a ke jejímu ústřednímu výboru se zvlášť projevila po XVII. sjezdu strany, který se konal v roce 1934.

Ústřední výbor, který má k dispozici nesčetná fakta svědčící o hrubé zvůli vůči stranickému kádru, vyčlenil stranickou komisi předsednictva ÚV, které uložil důkladně se zorientovat v tom, jakým způsobem se ukázaly být možné hromadné represe proti většině členů a kandidátů ústředního výboru strany, zvoleného XVII. sjezdem VKS(b).

Komise se seznámila s velkým množstvím materiálů z archívech lidového komisariátu vnitra a s dalšími dokumenty a zjistila, že jde o nesčetná fakta falšování vyšetřovaných případů proti komunistům, o živá obvinění a klíčová porušování socialistické zákonnosti, které měly za následek smrt nevinných lidí. Ukazuje se, že mnozí pracovníci stranických, státních a hospodářských orgánů, kteří byli v letech 1937 až 1938 prohlášeni za „nepřátele“, ve skutečnosti nikdy nepřáteli, špióni ani škůdci ani nebyli, vždy zůstali čestnými komunisty, ale byli klívě obvinění a mnohdy, když nevydrželi surové týrání, raskli sami sebe fikcím to vyšetřovatelé falzifikovali nadiktováni z všemohoucích tlaků a neuvěřitelných obvinění Komise předložila předsednictvu ÚV rozsáhlý dokumentační materiál o hromadných represích proti delegátům XVII. sjezdu a členům ústředního výboru zvoleného tímto sjezdem. Tento materiál byl předsednictvem ústředního výboru projednán

Bylo zjištěno, že ze 139 členů a kandidátů ústředního výboru strany, zvolených na XVII. sjezdu, bylo začleněno a zastřešeno hlavně v letech 1937 a 1938) 98 osob, tj. 70 procent. (Projevy rozhořčení v síle.)

Jaké bylo složení delegátů XVII. sjezdu? Je známo, že 80 procent účastníků XVII. sjezdu (s právem rozhodujícího hlasu) vstoupilo do strany v letech revoluce (legality a občanské války, tj. do roku 1920 včetně). Podle sociálního složení tvořili většinu delegátů sjezdu dělníci (80 procent delegátů s právem rozhodujícího hlasu).

Proto bylo naprosto nemyšlitelné, aby sjezd v tomto složení zvolil ústřední výbor, v němž by většinu byla nepřáteli strany. Sedmdesát procent členů a kandidátů ÚV, zvolených XVII. sjezdem, bylo prohlášeno za nepřátele strany a lidu jen proto, že tito čestní komunisté byli poslušní a obvinění proti sobě zlehčovali. Ze došlo k obudnému porušení revoluční zákonnosti.

Takový soud stihl nejen členy ÚV, ale i většinu delegátů XVII. sjezdu strany. Z 1986 delegátů tohoto sjezdu s hlasem rozhodujícím a poradním byla na základě obvinění z kontrarevolučních zločinů začleněna nadpoloviční většina — 1108 lidí. U2 pouhý tento fakt expozice, jak nesmyslná, primitivní a zdravému rozumu se přičítá byla obvinění z kontrarevolučních zločinů kladená za vinu, jak se nyní ukazuje. Většinu účastníků XVII. sjezdu strany. (Projevy rozhořčení v síle.)

Připomeňme, že XVII. sjezd strany vstoupil do

dějin jako sjezd vítězů. Za delegáty sjezdu byli zvoleni aktivní účastníci výstavby socialistického státu, mnozí z nich obětavě bojovali za věc strany v před-revolučních letech v ilegaliu a na frontách občanské války, chrabře se bili s nepřitelem, mnohokrát se dávali smrti do očí a nezlakli se. Jak je tedy možné uvěřit, že by se takoví lidé v období po politické porážce zínovců, trockistů a pravice, po velkých vítězstvích socialistické výstavby stali „obojejtníky“ a přešli do tábora nepřátel socialismu?

Udalo se to v důsledku zneužívání moci ze strany Stalina, který začal uplatňovat hromadný teror proti kádru strany.

Proč po XVII. sjezdu strany hromadné represe proti aktivu stále více zesilovaly? Proto, že Stalin se touto dobou netolik povýšil nad stranu a lid, že už neprosto nebral ohled ani na ústřední výbor, ani na stranu. Jestli do XVII. sjezdu ještě uznával minulé kolektivity, pak po úplné porážce trockistů, zínovců a bucharinů, kdy v důsledku tohoto boje a vítězství, slich socialismus dosáhl, došlo k semknutí strany, k semknutí lidu, přestával se Stalin stále více ohlížet na členy ÚV strany a dokonce i na členy politbyra. Soudil, že teď může sám vršit všechny věci, zatímco ostatní potřebuje jenom jako statisty, a všechny ostatní držel v takovém postavení, že ho museli jen poslouchat a velebit.

Hromadné represe a hrubé porušování socialistické zákonnosti začaly po zákeřném zavraždění S. M. Kirova. Večer 1. prosince 1934 na Stalinův podnět (bez rozhodnutí politbyra — to bylo formálně provedeno dotazem až o dva dny později) podepsal tajemník prezidia Ústředního výkonného výboru sovětlé Je-nukidze následující usnesení:

„1. Vyšetřovací orgány jsou povinny urychleně vyšetřovat případy obviněných z přípravy nebo spáchání teroristických činů;

2. Soudní orgány nesmí zdržovat výkony rozsudků o nejvyšší míře trestu z důvodu žádosti zločinců dané kategorie o milost, protože prezidium ústředního výkonného výboru sovětlé Svazu SSR nepovažuje za možné přijímat podobné žádosti k projednání;

3. Orgány lidového komisariátu vnitra jsou povinny rozsudky o nejvyšší míře trestu vůči zločincům výše jmenovaných kategorií vykonat okamžitě po vynesení soudních rozsudků.“

Toto usnesení se stalo základem pro hromadné porušování socialistické zákonnosti. V mnoha zfalšovaných případech se obviněných připsávala „příprava teroristických činů, a to zbarovlo obvinění jakékoli možnosti přehlést jejich případů dokonce i tehdy, když u soudu odvolávali své vynucené „doznání“ a předkládali obvinění přesvědčivě vyvrácená.

Je třeba říci, že okolnosti spojené se zavražděním soudruha Kirova jsou dodnes obestřeny mnoha nejasnostmi a záhadami a vyžadují, aby byly co nejdůkladněji prošetřeny jsou důvody k domněnce, že Kirovova vražda Nikolajevovi pomáhal někdo z lidí, kdo měl Kirova sřezat. Při druhého měsíce před vraždou byl Nikolajev začleněn pro podezřelý chování, ale byl propuštěn a dokonce u něho nebyla provedena ani prohlídka. Velmi podezřelý je ta okolnost, že čekista přidělený k ochraně Kirova, který byl pak 2. prosince 1934 vzeten k výslechu, byl při „autoha-

várité zabil, přičemž žádá z osob, které ho doprovázely, zranění neutrpěla. Po zavraždění Kirova byli vedoucí pracovníci správy lidového komisariátu vnitřní v Leningradě ze svých míst odvoláni a podrobeni velmi mírným trestům, avšak v roce 1937 pak byli zasedleni. Lze se domnívat, že byli zasedleni proto, aby se zahradily stopy organizátorů Kirovovy vraždy. (Ozivení v síle.)

Hromadné represe pronikavě zesílily od konce roku 1936, po telegramu podepsaném Stalinem a Ždanovem¹³ a odeslaném ze Soči dne 25. září 1936 a adresovaném Kaganovičovi¹⁴, Molotovovi¹⁵ a dalším členům politického byra, v němž bylo řečeno:

„Považujeme za absolutně nezbytné a neodkladné jmenovat soudruha Ježova¹⁶ do funkce lidového komisaře vnitřní. Jagoda¹⁷ zjevně nebyl na výši svého úkolu při odhalení případu trockisticko-zinovjevského bloku. Státní politická správa se zpozdíla v této věci o čtyři roky. Říkají to všichni pracovníci stranického aparátu i většina oblastních zástupců lidového komisariátu vnitřní. K věci je třeba upozornět, že s pracovníky stranického aparátu se Stalin nestýkal, a proto jejich mínění znát nemohl.“

Tato Stalinova směrnice, že „lidový komisariát vnitřní se opozdí o čtyři roky“ v uplatňování hromadných represí, že je třeba rychle „dohnat“, co bylo zameškáno, přímo podněcovala pracovníky lidového komisariátu vnitřní k hromadnému zatýkání a likvidaci lidí.

Je třeba konstatovat, že tato směrnice byla vsugerována i plenárnímu zasedání ÚV VKS(b), které se konalo v únoru až březnu 1937. V jeho rezoluci ke zprávě Ježova Poučení ze škodcovství, diverzí a špiónáže japonsko-německých trockistických agentů se uvádělo:

„Plenární zasedání ÚV VKS(b) soudí, že všechna fakta zjištěná při vyšetřování ve věci protistátního trockistického centra a jeho místních stoupenců ukazují, že s odhalením těchto zapříslýchých nepřátel lidu se lidový komisariát vnitřní opozdil přinejmenším o čtyři roky.“

Hromadné represe se tehdy uskutečňovaly pod vlivkou boje proti trockismu. Předstevovali ve skutečnosti trockisté v té době takové nebezpečí pro naši stranu a sovětský stát? Je třeba připomenout, že v roce 1927, v předvečer XV. sjezdu strany, pro trockisticko-zinovjevskou opozici hlasovali jen čtyři tisíce lidí, zatímco pro linii strany hlasovali 724 tisíce lidí. Za deset let od XV. sjezdu do plenárního zasedání ÚV, které se konalo v únoru až březnu 1937, byl trockismus úplně poražen, mnozí bývalí trockisté se vzdali svých dřívějších názorů a pracovali na různých úsecích socialistické výstavby. Je jasné, že důvody pro hromadný terор v zemi v podmínkách vítězství socialismu neexistovaly.

Ve Stalinově referátu O nedostacích stranické práce a o opatřeních k likvidaci trockistických a jiných objoektů, předneseném na plenární zasedání ÚV v únoru až březnu 1937, byl učiněn pokus teoreticky zdůvodnit politiku hromadných represí pod záminkou, že tou měrou, jak postupujeme vpřed k socialismu, musí se přejít stále více zaoštrovat (tj. boj). Stalin přitom tvrdil, že tak tomu učí dějiny, tak tomu učí Lenin.

Lenin však ve skutečnosti poukazoval na to, že použití revolučního násilí je vynucováno nevyhnutelností potlačit odpor vykořisťovatelských tříd, a tyto Leninovy pokyny se vztahovaly k tomu období, kdy zde existovaly a byly silné vykořisťovatelské třídy. Jakmile se politická situace v zemi zlepšila, jakmile v lednu 1920 dobyla Rudá armáda Rostov a bylo dosaženo hlavního vítězství nad Džonikinem, dal Lenin pokyn Dzeržinskému zrušit hromadný terор a zrušit i trest smrti. V referátu na zasedání Vše-ruského ústředního výkonného výboru sovětské dne 2. února 1920 zdůvodnil Lenin toto významné politické opatření takto:

„Terор nám vnutil terorismus Dohody, když světová vládní mocnost se na nás vrhly se svými hordami, rezastavily se před námi. Nebyli bychom se mohli udržet ani dva dny, kdybychom na tyto pokusy důstojníků a bělogvardějců nebyli odpověděli bezohledným způsobem, a to byl terор, ale k tomu nás dohnaly teroristické metody Dohody. A jakmile jsme dosáhli rozhodného vítězství, ještě před skončením války, tu hned po dobytí Rostova jsme upustili od trestu smrti a tím jsme dokázali, že k svému vlastnímu programu se stavíme tak, jak jsme slibovali. Říkáme, že používání násilí vyplývá z nutnosti potlačit vykořisťovatele, potlačit statkáře a kapitalisty: jakmile s tím budeme hotovi, upustíme od všech výjimečných opatření. Dokázali jsme to činy.“

Stalin se od těchto příjmých s jasných programových pokynů Leninových odchýlil. Stranu a orgány lidového komisariátu vnitřní orientoval na hromadný terор i tehdy, když už byly všechny vykořisťovatelské třídy v naší zemi odstraněny a poněkud vážnější důvody pro hromadné používání výjimečných opatření, pro hromadný terор zde nebyly.

Tento terор byl fakticky namířený nikoli proti zbytkům poražených vykořisťovatelských tříd, ale proti pociťvým kádrům strany a sovětského státu, které se křivě, pomlouvačně a nesmyslně obviňovaly z „obojetnictví“, „špiónáže“, „škodcovství“, z přípravy nej-různějších smyšlených „atenúdtor“ atd.

Na plenárním zasedání ústředního výboru v únoru až březnu 1937 se v diskusních příspěvcích řady členů ÚV v podstatě vyslovovaly pochyby o správnosti stanovené linie na hromadné represe pod záminkou boje proti „obojetníkům“.

Nejvýraznější byly tyto pochybnosti vyjádřeny ve vystoupení soudruha Postysyeva¹⁸, který řekl:

„Přemítám jsem: uplynula taková tvrdá léta boje, prohnali členové strany podlehlí nebo odcházeli k nepříteli, ale ti zdraví se bili za věc strany. Byla to léta industrializace a kolektivizace. Vůbec jsem nepředpokládal, že Karpov¹⁹ a jámu podobní, kteří prošli takovým tvrdým bojem, se dostanou do láhara nepřítelů. (Karpov byl pracovníkem ÚV Komunistické strany Ukrajiny, kterého Postysjev dobře znal.) Ale Karpov byl podle výpovědi přej od roku 1934 ziskán trockist. Osobně si myslím, že není pravděpodobné, že by zdravý člen strany, který má za sebou dlouhou cestu utorpného boje proti nepříteli, za věc strany, za socialismus, přešel do láhara nepřítelů. Nevěřím tomu... Neumím si představit, jak by bylo možné absolvovat těžká léta se stranou a potom

v roce 1936 již k trockistům. Je to podivné... (Ozivení v síle)

Provokatéři, kteří pronikli do orgánů státní bezpečnosti, a také borovští klerikisté začali krýt jménem strany hromadný teror proti každému straně a sovětskému státu, proti každému sovětskému občanu s právními. Státní směrce, že čím blíže k socialismu, tím více bude nepřítel. Stačí říci, že počet zatčených, obviněných z kontrarevoluční činnosti, vzrostl v roce 1937 proti roku 1936 více než desítnásobně!

Je známo, jaká hrubá zvlášť se připoustěla i ve vztahu k vedoucím pracovníkům strany. Stenový strany schválené XVII. sjezdem VKS(b) vycházely z Leninových poznámek z období X. sjezdu strany a uváděly, že aby všichni členové kandidátů ÚV a členové komit. stranické kontroly mohli být použiti takové krajní opatření, jakým je vyloučení ze strany, musel se svolat plenární zasedání desítného výboru strany a pozvat na ně všechny kandidáty ÚV a všechny členy komit. stranické kontroly. Je jediné ze podmínek, jestli takové společné shromáždění odpovědných funkcionářů strany dvouletitovnou většinou hlasů to uzná za nutné, mohlo dojít k vyloučení člena nebo kandidáta ÚV ze strany.

Většina členů kandidátů ÚV, zvolených XVII. sjezdem a zatčených v letech 1937 a 1938, byla vyloučena ze strany neoprávněně, při hrubém porušení stanov strany, ponechává otázku jejich vyloučení nebyla předložena k projednání plenárnímu zasedání ÚV.

Nyní, kde byly přeseřeny spisy o těchto údajných „epionech“ a „skúdcích“, bylo zjištěno, že tyto případy jsou zfalšovány. Doznání mnohých zatčených lidí, obviněných z nepřátelské činnosti, byla získána na základě krutého, nelidského třídění.

Stalin jak sčítali tehdejší členové politbyra. Jim přitom zesílil prohlášení řady klivé obviněných politických činitelů, kteří si své výpovědi na soudním přelomu před Votenským senátem odvolávali a žádali objektivně jejich případ přezkoušet. Takových žádostí nebylo málo a Stalin nepochybně s nimi byl souhlasen.

Desítní výbor považuje za nutné informovat sjezd o každé zfalšování „epionů“ proti členům desítného výboru strany, zvolených na XVII. sjezdu strany.

Příkladem odhodné provokace, záměrné nenávisť k zfalšování a trestného porušení revoluční zákonosti je případ někdejšího kandidáta politického úřadu ÚV, jednoho z významných funkcionářů strany a sovětského státu, soudce Ejche.² Člena strany od roku 1926. (Ozivení v síle)

Soudce Ejche byl narozen 29. dubna 1906 na základě narušování materiálu bez srušení prokurátora ESSR, který byl vydan až 15 měsíců po Ejchevě zatčení.

Výšetřování ve věci Ejchova případu se provádělo v období těch zfalšování deformací sovětské „Akcionist“, zvlášť a zfalšování.

Ejche při výšetřování mučenímu utulil podepsovat proklady výšetřování, které byly předem sestaveny výšetřovateli a nichž se uváděla obvinění z protistátní činnosti proti němu samotnému a řadě známých funkcionářů strany a státu.

Dne 1. října 1939 napsal Ejche prohlášení adresované Stalinovi, v němž kategoricky popřel svou vinu, a žádal ho o přezkoušení své věci. V tomto prohlášení napsal:

„Není trpělich muk než sedět ve vězení za státního zřízení, o které jsem vždy bojoval.“

Dochovalo se i druhé prohlášení, které Ejche poslal Stalinovi 27. října 1939 a v němž přesvědčivě, na základě faktů vytratil paměťově obvinění vznesené proti němu a ukazuje, že tato provokatéři obvinění jsou jedním dílem skutečných trockistů, k jejichž zatčení on jako první tajemník náprávnostního krajského výboru strany dával souhlas a kteří se spikli, aby se mu pomstili, a jednak výšetřovatelé špinavě zfalšování vynýslených státních výšetřovatelů.

Ejche ve svém prohlášení napsal:

„25. října t. r. mi oznámili, že vyšetřování u mě věci je u konce, a umožnili mi seznámit se s výšetřovacími spisy. Kdybych byl jen z jedné setiny viněn byl jedním zločinem, které proti mně vznášejí nenoprávně bych se obrátil se k Vám s tímto předsudným prohlášením, jo jsem se však nedopustil jedného, mně inkriminovaného trestného činu a na mě vůči nikdy neležel ani stín poctivosti. Nikdy jsem Vám v životě neřekl ani půl slove nepravdy a teď, když jsem oběma nohami v trestě, vám inkriminuji. Celý můj případ — to je ukázka provokace, pomlvy a porušení elementárních základů revoluční zákonitosti...“

... Usvědčující výpovědi, které se nacházely v mém vyšetřovacím spise, jsou nejen nehotovné, ale v řadě momentů obsekuji pomlvy na ÚV VKS(b) a radu lidových komisářů, protože správné rozhodnutí ÚV VKS(b) a rady lidových komisářů, přijatá bez mé iniciativy a mé účasti, jsou vydávána ze škúdcovské akty kontrarevoluční organizace provedené na mé doporučení...“

Teď přecházím k nejpotupnější stránce svého života a k mé skutečné těžké vině před stranou a před Vámi. Mluvíme o svých doznáních, z kontrarevoluční činnosti... Vše se takhle tak: nevděčím jsem týraní, které vůči mně použili Usakov a Nikolajev³, zvlášť ten první, který obratně využil toho, že po zlomení mého již špatně zdravého těla, a působit mi nesnesitelnou bolest, a donutili mě krivě obviní sebe i jiné lidi.

Většina mých odpovědí mi nepověděla nebo nadiktovat Usakov a ostatní jsem se naučil nazpaměť při opisování z materiálu lidového komisariátu vnitra a západní Sibíři a všechny fakta uvedena v těchto materiálech jsem bral na sebe. Když v Usakovem vypracování a svou podstatu ležedně něco nepoznával, nutli mě podepsovat svou variantu. Tak tomu bylo v případě Buchumovského⁴, kterého zprvu zapasli do zločinného centra, ale potom, aniž mi o tom co řekl, ho vykrátili; podobně tomu bylo s náprávnostního zločinného centra, údajně vyšetřovaného Buchumovským v roce 1926. Nevděčím jsem tam zapasli sebe, ale potom mi doporučili, abych tam zapasli Mežluka⁵, a mnohé jiné dokumenty...“

... Snažím Vás žádám a prosím, nechte došetřit můj případ, a to ne v zájmu toho, aby mě ušetřili, ale proto aby se odlišila odpora provokace, která se jako hodovina kolena mnoha lidí, mimo jiné i pro mne melodurosně a trestnou p. mluvu. Jas mi strnu jsem nikdy nezradil Vámi, že hynu pro odpo-

nou, podľa činnosti nepriateľ strany a ľudu, ktorí proti mŇ zosnovali provokáciu.« (Prípad Ejcha, sv. 1, fascikl.)

Zdělo by se, že takové závažné prohlášení mělo být nutně projednáno v ústředním výboru. To se ale nestalo, prohlášení bylo zasláno Berljovi a kruté zúčtování s nepravdivě obviněným kandidátem politikského byra soudruhům Eljchem pokračovalo.

Dne 2. února 1940 byl Ejche předán soudu. Na soudním přelíčení Ejche svou vinu neuznal a prohlásil toto:

«Ve všech údajně mých výpovědích není jediná li-
tera, kterou bych vyslovil, a výjimkou podpisu v do-
ní části protokolů, které jsou podepsány z přinucení.
Výpovědi jsou učiněny pod nátlakem vyšetřovatelů,
kteří mě už samého začátku vazby bili. Potom jsem
sacal psát všelijaké nesmysly ... To, co hlavně chci,
je říci soudu, straně a Stalinovi, že jsem nevinen.
Očividněm splnitku jsem nikdy nebyl. Umru stejně
jak s vírou ve správnost politiky strany, jako jsem
v ní věřil po celou dobu své práce.» (Případ Ejche,
sv. 1.)

Dne 4. února byl Ejche zastřelen. (Prostou rozhořčení v síle.) V současné době je nesporně zjištěno, že Ejchův případ byl zfalšován a Ejche byl posmrtně rehabilitován.

Před soudem odvolal své vynucené výpovědi kandidát politického byra soudruh Rudzutak², člen strany od roku 1905, který strávil 10 let na carských galejích. V protokolu přelíčení, které probíhalo před vojenským senátem Nejvyššího soudu, je zapsáno toto Rudzutakovo uprání:

... jeho jediná záležitost k soudu je, dát na vědomí OV VKS(b), že v orgánech lidového komisarátu vnitra ještě existuje revymyšlené obnisko, které uměle konstruuje případy a nutí naprosto nevinné lidi k přiznání viny. Ze prověrky okolností obvinění neexistuje a člověku není dána žádná možnost dokázat své neúčastnění na trestných činech, z nichž se obviňuje na základě výpovědí různých osob. Metody vyšetřování jsou takové, že nutí vymýšlet si pomluvy na jiné lidi, kteří se nic tím neprovinili, o samotném vyšetřování nemluví. Žádá soud, aby mu umožnil napsat lo všechno pro OV VKS(b). Ujímá se soud, že osobně nikdy neamýšlel špatně o politice naší strany, neboť vždy naprosto sdílel veškerou politiku strany uskutečňovanou ve všech oblastech hospodářské a kulturní výstavby.»

Toto Rudzutakovo oznámení bylo ponecháno bez povšimnutí, přestože Rudzutak, jak je známo, byl svého času předsedou státní kontrolní komise, která byla vytvořena z podnětu Lantina k boji za jednotu strany. Takže předseda tohoto vysokého státního orgánu se sial obětí hrubé zvěle: nepředvídá ho ani do politického byra ŮV a Stalin neprojevil zájem s ním promluvit. Byl odsouzen během 20. srpna a zastřelen. (Projevy rozhořčení v s.d.s.)

Zavrubným pŕešetím provedným v roce 1955 bylo zjítáno, že obvinění Rudzutaka bylo zfalšováno a on byl odsouzen na základě pomlouvačných materiálů. Rudzutak byl posmrtně rehabilitován.

Jakým způsobem se bývalými pracovníky lidového komisařátu vnitra uměle, provokačními metodami vytvářela různá „protistátní centra“ a „bloky“, je vidět z výpovědi soudruha Rozenbluma. Člena strany

Taková hnusná věc se tedy děly v oné době! (Ozvěny p. 341.)

Jedně rozšířející se praktikovalo falšování vyšetřovaných případů v krajských a oblastech. Správa lidového komissariátu vnitra pro Sverdlovskou oblast «odhalila» takzvaný uralský povstalecký štáb — orgán bluku praviceků, trockistů, eserů a duchovních, údajně vedený tajemníkem sverdlovského oblastního výboru strany a členem ČV VKS(b) Kabakovem¹³. Členem strany od roku 1914. Ze spisů vyšetřovaných případů té doby vyplývá, že téměř ve všech krajských, oblastech a republikách existovaly údajné rozvědkové «trockistické, pravicecké, špionážní, teroristické a diverzní škádčovské organizace a centrály» a tyto «organizace» a «centrály» z neznámého důvodu zpravidla vedl první tajemník oblastních či krajských výborů strany.

ských výborů strany nebo ústředních výborů národních komunistických stran. *(Ozivení v sále.)*

V důsledku této hrůzné faizifikace podobných «případů» a v důsledku toho, že uvěřily různým pomlouvacím «vypovědím» a vynuceným pohlávkám vlastní osoby i jiných osob, zahynuly tisíce poctivých, naprosto nevinných komunistů. Stejným způsobem byly vyrobena «případy» na významné činitele strany a státu — Kostora³³, Čubara³⁴, Postyševa, Kosareva³⁵ a na jiné.

Neodůvodněné represe v oněch letech se prováděly v masovém rozsahu a strana v důsledku toho utrpěla velké lidské ztráty.

Docházelo k takovým praktikám, že v lidovém komisiariátu vnitřní se sestavovaly seznamy osob, jejichž případy náležely projednání před vojenským senátem, a předem se jim určovala míra trestu. Ježov tyto seznamy zasílal osobně Stalinovi k odsouhlasení navrhované míry trestů. V letech 1937 a 1938 bylo Stalinovi zasláno 383 takových seznamů na mnoho tisíc stranických, státních, komсомolských, vojenských a hospodářských pracovníků a Stalin k tomu dal souhlas.

Značná část těchto případů se nyní přezkoumává a jejich velký počet se zaslavuje jako případy nepodložené a zfalšované. Stačí říci, že od roku 1954 do dnešní doby Vojenský senát Nejvyššího soudu už rehabilitoval 7679 lidí, přičemž mnozí z nich byli rehabilitováni posmrtně.

Hromadné zatýkání stranických, státních, hospodářských a vojenských pracovníků nesmírně poškodilo stranu, vše socialistické výstavby. Hromadné represe měly negativní dopad na morální politický stav strany, plodily nejistotu, napomáhaly šíření chorobné podezřelosti a zaslavily vzájemnou nedůvěru mezi komunisty. Zaktivizovali se všemožní pomlouváči a kariéristé.

Uřídit ozdravení vnesly do stranických organizací závěry lednového plenárního zasedání ÚV VKS(b) v roce 1938³⁶. Rozsáhlé represe však pokračovaly i v roce 1938.

A jedině proto, že naše strana disponuje velkou morální politickou silou, dokázala se vyrovnat s (82)kými událostmi z let 1937 a 1938, tyto události přežít a vychovat si nové kádry. Nemí však pochyb, že náš postup vpřed k socialismu a příprava k obraně země by probíhaly úspěšněji, kdyby nebylo obrovských lidských ztrát, které jsme utrpěli v důsledku hromadných neodůvodněných represí v letech 1937 a 1938.

Obviňujeme Ježova z deformací z roku 1937, a správně ho obviňujeme. Ale je třeba odpovědět na tyto otázky: mohl snad Ježov sám, bez Stalinova vědomí, zatknout například Kostora? Došlo v této věci k nějakému jednání nebo rozhodnutí politbyra? Ne, nic takového se nestalo, jako se nestalo i ve vztahu k jiným případům. Mohl snad Ježov rozhodnout takové důležité věci, jako otázky osudu významných funkcionářů strany? Ne, bylo by naivní považovat to za dílo rukou pouhého Ježova. Je jasné, že takové záležitosti rozhodoval Stalin, bez jeho pokynů a bez jeho souhlasu nemohl Ježov nic podnikat.

Nyní jsme přezkoumali a rehabilitovali Kostora, Kudzučka, Postyševa, Kosareva a další. Nuže — na

jakém podkladě byli zatčeni a odsouzeni? Prostudování spisů ukázalo, že žádné důvody k tomu neexistovaly. Byli zatčeni jako mnozí jiní bez souhlasu prokurátora. Za oněch podmínek ani žádného souhlasu nebylo třeba; jaký ještě mohl existovat souhlas, když všechno rozhodoval Stalin? On byl hlavním prokurátorem v těchto věcech. Stalin dával nejen souhlas, ale i pokyny k zatýkání z vlastní iniciativy. To je třeba říci, aby to delegátům sjedzu bylo naprosto jasné, abyste mohli provést správné hodnocení a vyvodit příslušné závěry.

Fakta ukazují, že mnohé zločiny se děly na Stalinův pokyn bez ohledu na jakékoliv normy stranické a sovětské zákonnosti. Stalin byl člověk velmi jistý a chorobně podezřavý, o čemž jsme se přesvědčili, když jsme s ním pracovali. Mohl se na člověka podívat a říci mu: »Nějak vám dneska tákájí oči?« nebo: »Proč se dneska tak často odvracíte a nedíváte se zpřímá do očí?« Chorobná podezřelost ho přivedla k všeobecné nedůvěře včetně vůči vynikajícím funkcionářům strany, které dlouho znal. Všeude a ve všem viděl »nepřátele«, »zbojovníky«, »špióny«.

Protože měl neomezenou moc, dopouštěl se krutě zvláště, potlačoval člověka morálně i fyzicky. Vytvářela se taková situace, při níž člověk nemohl projevit svou vůli.

Když Stalin říkal, že nějakého člověka je třeba zatknout, pak bylo třeba uvěřit, že je to »nepřítel lidu«. A Berljoza banda, která hospodářila v orgánech státní bezpečnosti se mohla přethrnout, aby dokázala vinu zatčených osob a správnost jej falšovaných materiálů. Ale jaké důkazy se uváděly? Doznání zatčených. A vyšetřovatelé na nich tato »doznání« vymáhali. Jak je však možné od člověka získat doznání ze zločinů, které nikdy nespáchal? Jenom jedním způsobem — použitím fyzického násilí, trýzněním, zbavením rozumu a ztrátou vědomí, zbavením lidské důstojnosti. Tak se získávalo údajné »doznání«.

Když vina hromadných represí v roce 1939 začala ochabovat a když vedoucí funkcionáři místních stranických organizací začali pracovníkům lidového komisiariátu vnitřní klást za vinu používání fyzického násilí vůči zatčeným, zasílal Stalin 10. ledna 1939 šifrovaný telegram tajemníkům oblastních a krajských výborů strany a ústředních výborů národních komunistických stran, lidovým komisiarům vnitřní a náčelníkům správy lidového komisiariátu vnitřní. Uvádělo se v něm:

»ÚV VKS(b) vysvětluje, že použití fyzického násilí v praxi lidového komisiariátu vnitřní bylo přípustné od roku 1937 se svolením ÚV VKS(b) ... Je známo, že všechny buržoazní rozvědky používají fyzického násilí vůči představitelům socialistického proletariátu a používají ho přitom v těch nepohodlivějších formách. Otázka zní, proč socialistická rozvědka má být humanitnější ve vztahu k zarytým agentům buržoazie, zapisíškám nepřátelům dělnické třídy a kolchovníkům. ÚV VKS(b) soudí, že metody fyzického násilí se musí nutně používat i nadále jako výjimka ve vztahu k zjevným a zarytým nepřátelům lidu, jako metoda naprosto správná a účinná.«

Takže nepřetržitě porušovali socialistické zákony, ti, kruté vyslechy a trýznění, které, jak už bylo řečeno, vedly ke křivému obvinění a sebeobvinění nevinných lidí, byly sankcionovány Stalinem jménem ÚV VKS(b).

Nedávno, jen několik dnů před tímto sjezdem, jsme pozvali na zasedání předsednictva ÚV a vyslechli jsme vyšetřovatele Ruduse³⁷, který svého času vedl vyšetřování a vyslyšel Kustora, Čubara a Kosareva. Je to ničema, omuzenec, z morálního hlediska doslova zrůda. A takový člověk určoval osud významných činitelů strany, určoval i politiku v těchto otázkách, protože dokazováním jejich „zločinnosti“ zároveň poskytoval materiál pro rozsáhlé politické závěry.

Otázka zní, zda mohl takový člověk sám, podle svého rozumu vést vyšetřování tak, aby dokázal vinu takových lidí, jako byl Kosior a ostatní. Ne, nemohl by toho mnoho udělat bez příslušných pokynů. Na zasedání předsednictva ÚV nám prohlásil: „Řekli mi, že Kosior a Čubar jsou nepřáteli lidu, a proto já, jako vyšetřovatel, jsem musel z nich vymáknout doznání, že jsou nepřátelé.“ *(Právě rozluštění u sil.)*

Mohl toho dosáhnout jenom cestou dlouhého trýznění, což také dělal a k čemuž dostával podrobné instrukce od Berlije. Je třeba říci, že Rodos na zasedání předsednictva ÚV cynicky prohlásil: „Měl jsem za to, že plním úkol strany.“ Tek se tedy v praxi plnil Stalinův pokyn o používání metod fyzického násilí vůči vězňům.

Tato a mnohá podobná fakta svědčí o tom, že všechny normy správného stranického řešení věci byly odstraněny a vše bylo pudřizeno kvůli jedné osobě.

★ ★ ★

Stalinova samovláda vedla k zvlášť těžkým důsledkům v průběhu Velké vlastenecké války.

Vezmeme-li si mnohé naše romány, filmy a historické „studie“, pak otázka Stalinovy úlohy ve Vlastenecké válce se v nich líčí naprosto nepravděpodobně. Obvykle se kreslí následovné schéma. Stalin předval úplně všechno. Sovětská armáda div ne podle Stalinem předem narysovaných strategických plánů uplatňovala taktiku lakzvané aktivní obrany, tj. onu taktiku, která, jak známo, pustila Němce až k Moskvě a Stalingradu. Použitím této taktiky Sovětská armáda jedině při dych Stalinově genialitě přešla do útoku a nepříteli porazila. Světodějně vítězství, jehož dosáhly sovětské ozbrojené síly, náš hrdinný lid, se v románech, filmech a „studiích“ tohoto druhu zcela připsuje Stalinově vojevůdcovské genialitě.

V této otázce je třeba se pozorně zorientovat, poněvadž to má obrovský nejen historický, ale především politický, výchovný, praktický význam.

Jaká jsou fakta v této otázce?

Až do války v našem tisku i v celé výchovné práci převládaly chvástávy toho: zaútočil-li nepřítel na posvátnou sovětskou půlu, na nepřátelský úder odpovíme trojnásobným úderem, válku povedeme na území nepřítelů a vyhraje se s malým krveprolítem. Tato deklarativní prohlášení však ne zdaleka ve všem bývala podložena praktickými skutky, aby byla zabezpečena skutečná nedotknutelnost našich hranic.

Stalin v průběhu války i po ní hlásal tezi, že tragédie, kterou prožil, náš lid v počátečním období války, je údajně důsledkem „nenadálosti“ německého útoku proti Sovětskému svazu. To ale přece, soudru-

zi, naprosto neodpovídá skutečnosti. Jakmile se Hitler v Německu chopil moci, okamžitě si předsevzal za úkol rozdrnit komunismus. Fasisté o tom mluvili přímo a svými plány se netajili. K uskutečnění těchto agresivních záměrů se uzavíraly nejdrsnější pakt-y, bloky a osy, jako byla paktová osa Berlín—Rim—Tokio. Nezáporná fakta předvedla celou řadu vy-mluvně dokazovala, že Hitler usměrňuje všechno své úsilí na to, aby rozpoutal válku proti Sovětskému státu a soustředil velké vojenské svazky včetně tau-kových blízko sovětských hranic.

Z nyní uveřejněných dokumentů je zřejmé, že Churchill už 3. dubna 1941 Stalinu prostřednictvím britského velvyslance v SSSR Crippse osobně varo-val, že německá vojska se začala přeskupovat a při-pravují se k přepadení Sovětského svazu. Rozumí se samosobou, že Churchill to nedělal z nějakých sym-patií k sovětskému lidu. Sledoval zde své vlastní imperialistické zájmy — vysílil Německo a SSSR v krvavé válce a upesnit postavení britské Mše. Nic-méně Churchill ve své depesí uváděl, že žádá „varo-vat“ Stalinu a upozornit ho na nebezpečí, které mu hrozí“. Churchill to nálezavě zděrazňoval i v tele-gramech z 18. dubna a v pozdějších dnech. Stalin však tato varování nebral v úvahu. Víc než to, od Stalinu pocházely pokyny nedávěřovat informacím podobného druhu, aby se při nevyprovokovalo za-bájení válečných akcí.

Je třeba říci, že informace o hrozícím vpádu německých vojsk na území Sovětského svazu do-cházely i ze sovětských armádních a diplomatických zdrojů, avšak vzhledem k předpojatosti, která vůči nim ve vedení panovala, se pokaždé formulovaly s opatrností a obestíraly se výhradami.

Například v depesí z Berlína z 8. května 1941 vo-jenský námořní atašé v Berlíně kapitán prvního stupně Voroncov hlásil: „Sovětský státal přislušníků Bozer... sdělil zástupci našeho námořního atašé, že podle slov jednoho německého důstojníka z Hitle-rova hlavního stanu Němci připravují na 14. května vpád do SSSR přes Finsko, Pobaltí a Lotyšsko. Sou-časné se plánují silné nálety na Moskvu a Leningrad a vysazení leteckých vysádek v pobranických cen-trech...“

Zástupce vojenského atašé v Berlíně Chlopov ve svém hlášení z 22. května 1941 oznamoval, že „...útok německých vojsk je naplánován při na 15. června a začne možná i v prvních dnech června...“

V telegramu sovětského velvyslancev v Londýně z 18. června 1941 bylo hlášeno: „Pokud jde o součas-nou situaci, Cripps je rozhodně přesvědčen o nevy-hnutelnosti vojenského střetnutí Německa a SSSR — přitom nepozdějí do poloviny června. Podle slov Crippse Němci důdneška soustředili na sovětských hranicích [včetně leteckých sil a pomocných sil divarů] 147 divizí...“

Přes všechny tyto nanejvět závažné signály však nebyla přijata dostatečná opatření, aby se země do-bře připravila k obraně a vyloučil se moment nena-dálosti přepadení.

Měli jsme čas a možnost k takové přípravě? Ano, čas i možnost jsme měli. Náš průmysl byl natolik rozvinutý, že byl s to plně zabezpečit Sovětskou ar-mádu všim potřebným. Potvrzuje se to plněnejmším tím, že když jsme v průběhu války ztratili téměř po-

lovinu veškerého našeho průmyslu v důsledku obsazení Ukrajiny, Severního Kavkazu, západních oblastí a důležitých průmyslových a obilných oblastí nepřitelem, dokázal sovětský lid zorganizovat výrobu vojenského materiálu ve východních oblastech země, uvést tam do chodu zařízení vyvezené ze západních průmyslových oblastí a zabezpečit naše ozbrojené síly vším potřebným pro porážku nepřitele.

Jestliže by náš průmysl byl včas a náležitě zmobilizován k zabezpečení armády výzbrojí a nezbytnou výstrojí, utrpěli bychom v této těžké válce nesrovnatelně menší ztráty. Taková mobilizace však provedena nebyla. Hned od prvních dnů války se ukázalo, že naše armáda byla vyzbrojena špatně, že jsme neměli dostatečné množství dělostřelectva, tanků ani letadel, abychom mohli klást odpor nepříteli.

Sovětská věda a technika poskytly před válkou znamenité prototypy tanků a dělostřelecké techniky. Ale hromadná výroba toho všeho zavedena nebyla a my jsme zahájili přezbrojování armády vlastně na samém prahu války. V okamžiku přepadení sovětského území nepřitelem jsme v důsledku toho neměli v potřebném množství ani starou techniku, kterou jsme z výzbroje vyřazovali, ani novou techniku, kterou jsme se chystali zavést. Velmi špatně jsme na tom byli s protiletadlovým dělostřelectvem, nebyla zavedena výroba protitankových granátů. Mnohé opevněné oblasti byly v okamžiku přepadení bezmocné, poněvadž staré výzbroj z nich byla vyřazena a nová ještě nebyla zavedena.

Něsto bohužel jen o tanky, dělostřelectvo a letadla. V okamžiku vypuknutí války jsme neměli ani dostatečné množství pušek pro ozbrojení lidí povolávaných do operující armády. Vzpomínám si, jak jsem v oněch dnech telefonoval z Kyjeva soudruhu Malenkovovi²⁸ a řekl jsem mu:

«Lidi přišli do armády a požadují zbraně. Pošlete nám zbraně.»

Malenkov mi na to odpověděl:

«Zbraně poslat nemůžeme. Všechny pušky předáváme do Leningradu a vy se vyzbrojíte sami.» (*Ozivení v síle.*)

Tak to vypadalo s výzbrojí.

V této souvislosti si nelze nevzpomenout například na takový fakt. Kirponos jako velitel Kyjevského zvláštního vojenského okruhu (později na frontě padl) krátce před přepadením Sovětského svazu hitlerovským Německem napsal Stalinovi, že německé armády se přiblížily k Bugu a uslovno všechno připravují k útoku a v nejbližší době zřejmě do útoku přejdou. Kirponos vzhledem k tomu všemu doporučoval vytvořit spojitou obranu, odsunout asi 300 tisíc obyvatel z pohraničních oblastí a vytvořit tam několik mohutných opevněných pásem; vyhloubit protitankové příkopy, vybudovat skryté pro vojska a tak dále.

Na tyto návrhy bylo z Moskvy odpovězeno, že to je provokace, že žádné přípravné práce na hranicích dělat netřeba, že není třeba dávat Němcům záminku k zahájení válečných operací proti nám. A tak naše hranice nebyly opravdově připraveny k odporu proti nepříteli.

Když fašistická vojska už vtrhla na sovětské území a zahájila válečné operace, z Moskvy následoval rozkaz na výstřely neodpovídat. Proč? Prostě proto, že

Stalin se navzdory zjevným faktům domníval, že to ještě není válka, nýbrž provokace jednotlivých nedisciplinovaných jednotek německé armády a že když Němcům odpovíme, poslouží jim to jako záminka k zahájení války.

Známy je i takovýto případ. V samý předvečer vpádu hitlerovských armád na území Sovětského svazu přeběhl naše hranice Němec a sdělil, že německá vojska obdržela rozkaz 22. června ve 11 hodiny ráno zahájit útok proti Sovětskému svazu. Neproněhlé to bylo oznámeno Stalinovi, ale i tenhle signál zůstal bez povšimnutí.

Jak vidíte, všechno se ignorovalo: upozornění jednotlivých velitelů, výpovědi přeběhlíků a dokonce i zjevné akce nepřitele. Jaká to pak byla prozíravost vedoucího činitele strany a státu v takový rozhodující historický okamžik?

A k čemu vedla tato sebejistota, toto ignorování očividných faktů? Vedlo to k tomu, že nepřítel hned v prvních hodinách a dnech zničil v našich pohraničních oblastech obrovské množství letadel, děl a další bojové techniky, likvidoval velké množství našich vojenských kádřů, dezorientoval řízení vojsk a my jsme se ocitli v situaci, že jsme nebyli s to zahradit mu cestu do vnitrozemí.

Velmi těžké následky, zvláště pro počáteční období války, měla rovněž ta okolnost, že v průběhu let 1937 až 1941, v důsledku Stalinovy pudeřzavosti, byly na základě pomlouvačného obvinění zabaveny nesčetné kádry armádních velitelů a politických pracovníků. V průběhu těchto let bylo postíženo represí několik vrstev velitelů kádřů, doslova od rotý a praporů až po nejvyšší armádní centra, a mezi nimi byli téměř úplně zničeny ty velitelé kádřů, které získaly určité zkušenosti z vedení války ve Španělsku a na Dálném východě.

Politika rozsáhlých represí proti kádřům v armádě měla ještě i ty těžké důsledky, že podlamovala základy vojenské disciplíny, poněvadž po dobu několika let byli velitelé všech stupňů a dokonce i vojáci ve stranických organizacích a komсомolských buňkách vedeni k tomu, aby «odhalovali» své vyšší velitele jako skryté nepřátele. (*Ozivení v síle.*) Je přirozené, že se to záporně projevilo v počátečním období války na stavu vojenské disciplíny.

Vždyt před válkou jsme měli výtečné vojenské kádry, bezmzně oddané srane a vlasti. Stačí říci, že ti z nich, kdo to přečkali, mám na mysli takové osobnosti, jako Rokossovskij²⁹ (a ten seděl), Gorbatov³⁰, Mereckov³¹ (je přítomen na sjezdu), Podles³² (to byl skvělý velitel, padl na frontě) a mnozí a mnozí další, nehledě na těžkou mukou, která prožili ve vězení, projevíli se od prvních dnů války jako skuteční vlastenci a oběťav se bili ke slávě vlasti. Mnozí z takových velitelů však zahynuli v táborech a ve vězení a armáda je neuvíděla.

To vše dohromady vedlo k situaci, která se vytvořila na začátku války pro naši zemi a která hrozila obrovským nebezpečím pro osud naší vlasti.

Nebylo by správné nezmínit se o tom, že Stalin po prvních těžkých nezdarech a porážkách na frontách soudil, že nastal konec. V jednom rozhovoru v oněch dnech prohlásil:

«To, co Lenin vytvořil, to všechno jsme my nenávrstně strátili.»

(dokončení příště)